

İbrahim CENGİZ

Boztepe Kaymakamı-Kırşehir

Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin Yeniden Düzenlenmesi

1 982 Anayasasının 126. maddesinde “Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetinin gereklerine göre illere, iller de diğer kademeli birimlere ayrılır.” denilmektedir. 5442 sayılı İl idaresi Kanununa göre ise “Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetinin gereklerine göre illere, iller ilçelere ve ilçeler de bucaklara bölünmüştür.” denilerek merkezi yönetimin taşra birimlerinin il, ilçe ve bucak olduğu belirtilmektedir. Zamanla değişen şartlar neticesinde bucak idaresi işlevselliğini yitirmiştir ve artık en alt kademe mülki idare birimi bucak değil ilçedir. Süreç içerisinde ilçelerin pek çoğu ya küçülerek ya da gelişmeyecek “bucaklaşmış”tır.

Anadolu’da yer alan yerleşim birimlerinin pek çoğu Osmanlı Devleti dönemine dayanmaktadır. Yerleşim

birimleri oluşturulurken insanların yerleşime uygun, tarım arazilerine en yakın olan veya su kaynağı olan yerleri tercih ettiğini görmekteyiz. Ulaşım ve yük taşıma işlerinin modern araçlar olmadığı için at-eşek-kağrı gibi hayvanlar vasıtasıyla yapıldığını bilmekteyiz. Bunun doğal bir sonucu olarak araziye bu hayvan ve onların kullanıldığı araçlarla gidilebilecek mesafeye yerleşim kurulması gerekmiştir. Bu şekilde oluşan kırsal yerleşim birimleri günümüz kent kriterlerini göstermemektedir. Bunun yanı sıra, 1987’de 103, 1990 yılında çıkarılan kanunla ise 130 yeni ilçe kurulmuş, köy ve kasabaların ilçe yapılarak kamu hizmetinin halka yakın olması amaçlanmıştır. Her ne kadar il ve ilçe kurulması için “coğrafya durumu, iktisadi şartlar ve kamu hizmetinin gerekleri” gerekçe olsa da il ve ilçe kurulurken nesnel standartların ve zamana uygun kriterlerin olmadığı görülebilir. Hatta

Geçmişten günümüze biriken, sorun yumağı haline gelmiş, objektif kuruluş esaslarına dayanmayan mülki idare bölümlerinin belli standartlar belirlenerek ve uygun kentlerimiz örnek alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Vatandaşlarımızın arzuladığı eğitim, sağlık, sosyal, kültürel imkanların daha iyi olduğu, refah düzeyi yüksek kentler oluşturulması hem kaynak israfının önüne geçmek, hem etkin kamu hizmeti sunmak hem de ülke gelişimini hızlandırmak için şarttır.

siyasi nedenlerin de etkili olduğu bir gerçektir. 1954 yılında Kırşehir'in il iken ilçeye dönüştürülmesi buna örnek gösterilebilir.

Tarihi seyir içerisinde gelişen teknoloji ile beraber yeni ve daha hızlı ulaşım araçları ortaya çıkmış, yeni yollar yapılmış, insanların klasik yaşam standartları yükselmeye başlamış ve sosyo-kültürel ihtiyaçlar da var olmaya başlamıştır. Dahası göç hareketleriyle beraber il-ilçe ve köylerde nüfus değişimleri olmuş, bazı iller ilçe gibi, bazı ilçeler köy gibi olmuştur. Dengesiz ve plansız büyüyen il merkezlerinde de sorunlar kronik hale gelmiştir. Değişimle ortaya çıkan problemler ve bunlar için yeni düzenleme ihtiyacından bahsetmek gerekir.

Sadece birkaç yıl öncesine kadar kullanılan geleneksel ulaşım imkan ve araçları yerine daha hızlı araçların ortaya çıkması ve yeni yolların yapılması hareketliliği artırmıştır. Üretici daha uzak mesafeye gidip tarlasını sürebilmekte, çalışan çalıştığı yer dışında bir şehirde yaşayıp, gidiş-geliş yapabilmektedir. Bu da daha geniş imkanları olan büyük "kent"lere göçü artırmış, memurun çalıştığı yerde ikamet etme zorunluluğunun kaldırılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Sadece memurların değil küçük ilçelerdeki birçok belediye başkanı hatta bazı köylerdeki muhtarların bile başka şehirlerde ikamet ettiklerini görmekteyiz. Çalışanların geliş gidiş yapması ilçeye olan doğal bağlarını koparmakta, ilçeye sunacağı hizmet ve ekonomik katkının azalmasına yol açmaktadır. Tüketicisi azalan ilçelerde işyerleri bile kapanmaktadır. Sosyal hayat bir tarafa, zorunlu ihtiyaçları karşılayacak yer bulmak bile zor olmaktadır. İlçelerinde değil kafe, kasabın bile olmadığını 5. ve 6. sınıf ilçede görev yapan mülki amirlerce çok iyi

bilinmektedir.

Diğer yandan iller ve ilçeler incelenildiğinde temel ve nesnel standartlara sahip olmadıklarından bahsetmiştik. Örneğin Ardahan ilimiz 19 bin merkez nüfusuna sahip, 5.156 km² yüzölçümüne sahipken, İstanbul ilimizin 5.313 km² yüzölçümü ve 14 milyona yakın nüfusu bulunmaktadır. Bayburt ilimizin 3 ilçesi varken Erzurum'un 20 tane ilçesi vardır. Aynı şekilde 689 nüfusa sahip Bayramören de bir ilçedir, 245 bin nüfuslu Tarsus da bir ilçedir. Kimi ilçe iline 3 saat uzaklıktayken kimisi 5 dakika mesafedir. Bazı köyler kendisine 10 dakikalık mesafede ilçe varken, 1 saatlik mesafede bulunan il ya da ilçeye bağlıdır. Görüldüğü üzere il ve ilçelerde temel ve nesnel bir standart yoktur. Dahası bazı eski yerleşim yerlerinde ya doğal ve yapay afet riskleri göz önünde bulundurulmamıştır ya da büyüyen şehir risklere duyarlı hale gelmiştir. Fay hattı ve sele maruz olabilecek alanlar üzerinde bulunan şehirlerin sayısı hiç de az değildir. Bunun yanında şehir dışında bulunan bir patlayıcı madde üretim sahasının zamanla şehir içerisinde kalması da yapay afet riskine yol açmaktadır. Medeniyet için hayati öneme sahip su kaynağı dahi uygun ve yeterli olmayan iller-ilçeler-köyler bulunmaktadır. Buralara su getirmek için ciddi harcamalar yapılmaktadır. Diğer taraftan, göçle birlikte nüfus azalmakta, yapılan bazı yatırımlar atıl hale gelmekte ve harcamalar israfa dönüşmektedir.

Ülkemizde bağlı bulunduğu il ile ne ekonomik ne sosyal bağı olmayan ilçe ve köyler bulunmaktadır. Örneğin Çorum'un Boğazkale ilçesinde, belde ve köy sakinleri ilçe imkanları yetersiz olduğu için alışveriş ve Pazar ihtiyacı için bile ya Sungulu ilçesine ya da yarım saat mesafe-

Merhum Vali Recep

YAZICIOĞLU'nun ifadesiyle

"en temel birim ilçe ama

kaynağı en az olan birim yine

ilçe"dir. Sosyal-ekonomik-

eğitim-sağlık gibi alanlarda

yetersiz olan ilçelerde kimse

yaşamak istememekte,

zorunlu olarak gelenler de

başka il ve ilçelere gidiş geliş

yapmaktadır. Hatta doğduğu

büyüdüğü ve çalıştığı yer olan

ilçesinden kalkıp cazibesi olan

başka kentlere taşınmaktadır.

de bulunan Yozgat iline gidip gelmektedir. Bağlı bulunduğu Çorum iline ise 1 saatten fazla mesafede olduğundan ilişkileri çok zayıf olmaktadır. Yine Kırşehir'in Akçakent ilçesi Kırşehir'e yaklaşık 1 saat mesafede olduğundan ilçe halkı ve köy halkı daha çok yakın olan Kırıkkale ve Delice ilçesini tercih etmektedir. Düzce'nin Gümüşova ve Cumayeri ilçeleri arasında 3 km mesafe varken, Yozgat'a bağlı Yerköy ilçesiyle Kırşehir'e bağlı Çiçekdağı ilçesi bitişik vaziyette olmasına rağmen iki ayrı ilçe durumundadır. Her bir ilçenin devlete olan sabit maliyetleri göz önüne alındığında bunların birleştirilmesi düşünülmelidir.

Merhum Vali Recep YAZICIOĞLU'nun ifadesiyle "en temel birim ilçe ama kaynağı en az olan birim yine ilçe"dir. Sosyal-ekonomik-eğitim-sağlık gibi alanlarda yetersiz olan ilçelerde kimse yaşamak istememekte, zorunlu olarak gelenler de başka il ve ilçelere gidiş geliş yapmaktadır. Hatta doğduğu büyüdüğü ve çalıştığı yer olan ilçesinden

Vatandaşlarımızın hayat standardı çerçevesi genişlemiş ve sosyal- kültürel faaliyetler, daha iyi eğitim ve sağlık koşulları artık temel ihtiyaç haline gelmiştir. İl ve ilçe merkezleri bu imkanların vatandaşlara sunulacağı ölçüde olmalı ve cazibe merkezi yani kent haline getirilmelidir. Gelecek 20-30 yıldaki değişimlerin öngörüsünü de hesaba katarak iller, ilçeler ve köylerin sınırları yeniden belirlenmelidir.

kalkıp cazibesi olan başka kentlere taşınmaktadır.

Belli alanlarda şüphesiz kalifiye çalışana ihtiyaç vardır. Yetersiz sayıdaki ve kalifiye olmayan personelle daha az verimle hizmet sunulacağı kesindir. Bununla birlikte taşradaki daha az iş yüküne rağmen büyük il ve ilçelerde yoğun iş yükü bulunmaktadır. Bir tarafta personel iş olmadığından vaktini boş geçirirken diğer taraftan vatandaşa iş yoğunluğundan hizmet geç verilmektedir. Bununla birlikte belli bir büyüklüğün altındaki ilçelerde bir günde hizmet almak için kamu kurumlarına giden vatandaşın sayısı, hizmet vermek için gidiş-geliş yapan kamu görevlilerinden kat kat azdır. Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı bu konuda düzenleme yaparak iş yükü az olan

yerlerdeki hastane, adliye ve personeli yoğun yerlere taşımıştır. Bu da şüphesiz etkinliği artırıp israfı önleyecektir.

Dengesiz dağılım neticesinde kentlerde geniş imkanlar varken, küçük il ve ilçelerde bu imkanlar ya yok ya çok dardır. Eğitimde fırsat eşitsizliği ve gelir dağılımında adaletsizliğin yanı sıra kültürel olarak da farklılıklar ortaya çıkmakta, köylü-kentli ayrımı kendini göstermektedir. Oysa farklılıklar en aza indirilmeli, sosyal-kültürel ve ekonomik imkanlar dengeli şekilde dağıtılmalıdır.

Bütün bu değişim ve ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri olarak öncelik;

Uzman kişilerden oluşan komisyonlarca Türkiye geneli il-ilçe durumları, bağları, kaynakları, coğrafi durumları, ekonomik yeterlilikleri vb gibi durumlar belirlenip, coğrafi, ekonomik ve sosyal açıdan nesnel standartlar belirlenmeli, gelecek 20-30 yıllık durum değişimleri de göz önüne alınarak ilçeler illerini, köyler de ilçelerini besleyecek şekilde yeniden belirlenmelidir.

Vatandaşlarımızın hayat standardı çerçevesi genişlemiş ve sosyal- kültürel faaliyetler, daha iyi eğitim ve sağlık koşulları artık temel ihtiyaç haline gelmiştir. İl ve ilçe merkezleri bu imkanların vatandaşlara sunulacağı ölçüde olmalı ve cazibe merkezi yani kent haline getirilmelidir. Gelecek 20-30 yıldaki değişimlerin öngörüsünü de hesaba katarak iller, ilçeler ve köylerin sınırları yeniden belirlenmelidir. Her köy ilişkisi olan ilçeye, her ilçe kendisine en yakın, bağlılığı olan vilayete bağlanmalı-

dır. Kent olamayacak durumda olan il ve ilçeler kapatılmalı, bazı ilçeler birleştirilmelidir. Gelişen standartlar çerçevesinde kırsaldan kente göç ve kentleşme bütün dünyada bir realitedir. Fakat bu göç dengeli bir şekilde yönlendirilmez, belli cazibe merkezleri oluşturulmaz ve sadece büyük illere göç olursa büyük şehirlerdeki sorunlar daha da kronik hale gelecektir. Son dönemde metropollerdeki askeri birliklerin daha küçük illere taşınacak olması ve nüfusu 10.000 üzerinde olan ilçelere doğalgaz verilecek olması cazibe merkezi oluşturma ve dengeli nüfus dağıtımı konusunda çok önemli katkı sunacaktır ve takdire şayandır. Bununla birlikte belli illerde biriken Üniversiteler ve kamu kurumlarının taşınabilecek olanları ülke içinde dağıtılmalıdır. Özel sektör de buna teşvik edilmelidir.

Doğal ve yapay afet riskleri de göz önüne alınıp afet riski olan yerleşim yerlerinin büyümesinin önüne geçilmesi, su kaynağı olan ve afet riski olmayan yerlere nüfusun yönlendirilmesi gerekmektedir.

Özetle geçmişten günümüze biriken, sorun yumağı haline gelmiş, objektif kuruluş esaslarına dayanmayan mülki idare bölümlerinin belli standartlar belirlenerek ve uygun kentlerimiz örnek alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Vatandaşlarımızın arzuladığı eğitim, sağlık, sosyal, kültürel imkanların daha iyi olduğu, refah düzeyi yüksek kentler oluşturulması hem kaynak israfının önüne geçmek, hem etkin kamu hizmeti sunmak hem de ülke gelişimini hızlandırmak için şarttır.

Kaynakça

TC Anayasası, 5442 Sayılı İller İdaresi Kanunu, Recep SANAL, 2000, Türkiye’de İllerin Yeniden Düzenlenmesi, İçişleri Bakanlığı APK Yayını.